

บทที่ 2

ทฤษฎี แนวความคิด และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่องการเปิดรับข่าวสารหนังสือพิมพ์กับการเรียนรู้และการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีแนวความคิดที่เกี่ยวข้องอยู่ 4 ประการด้วยกัน คือ

- 2.1 แนวความคิดเกี่ยวกับบทบาททางการเมืองของหนังสือพิมพ์
- 2.2 แนวความคิดเกี่ยวกับนักศึกษากับการเมือง
- 2.3 แนวความคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ทางการเมือง
- 2.4 แนวความคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง

นอกจากนี้ ตอนที่ท้ายของบทนี้จะได้หยิบยกผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาประกอบด้วย เพื่อเป็นส่วนเสริมแนวความคิดที่เกี่ยวข้องให้ชัดเจนมากขึ้น

2.1 แนวความคิดเกี่ยวกับบทบาททางการเมืองของหนังสือพิมพ์

สื่อมวลชน โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์มีความผูกพันกับระบบเศรษฐกิจและการเมืองของแต่ละประเทศมาก (ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์, 2532 : 753) กล่าวคือ หนังสือพิมพ์สามารถส่องสะท้อนให้เห็นถึงระบบเศรษฐกิจและการเมืองของประเทศนั้น ๆ ได้

เซมัวร์ อูรี (Seymour Ure) ได้อธิบายถึงขอบเขตและหน้าที่ทางการเมืองของหนังสือพิมพ์ 3 ประการคือ

1. หนังสือพิมพ์เป็นสื่อกลางการติดต่อระหว่างรัฐบาลและประชาชนมีหน้าที่เผยแพร่ข่าวสารและความคิดเห็นของทั้งสองฝ่ายสู่กันและกัน จึงให้เห็นว่าเกิดอะไรขึ้นบ้างในสังคม และรัฐบาลสามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้ในกรณีใดบ้าง

2. หนังสือพิมพ์มีหน้าที่สร้างประชาชาติโดยการแสดงข้อคิดเห็นต่าง ๆ ในส่วนที่เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศ มีความคิดเห็นเป็นของตนเอง และมุ่งความสนใจไปยังเรื่องที่เหมาะสม

3. หนังสือพิมพ์มีหน้าที่รักษาผลประโยชน์ของประชาชน โดยการตรวจสอบพฤติกรรมของนักการเมืองให้กระทำหน้าที่เพื่อส่วนรวมอย่างแท้จริง มิฉะนั้นหนังสือพิมพ์จะหาวิธีการเปิดโปงพฤติกรรมอันทุจริตของนักการเมือง โดยในขั้นต้นอาจเป็นการตั้งข้อสงสัย ซึ่งจะก่อให้เกิดแรงกดดันจากประชาชน อันอาจยุติการกระทำที่ทุจริตของนักการเมืองผู้นั้นได้ อาศัยอำนาจของหนังสือพิมพ์อันแรงนี้ หนังสือพิมพ์จึงมีอิทธิพลต่อการเมืองได้ (Seymour Ure, 1968 อ้างถึงใน พรภิรมณ์ เอี่ยมธรรม, 2520 : 15-19)

นอกจากนี้แล้ว หนังสือพิมพ์ยังเป็นปัจจัยหนึ่งในกระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง (บุญเลิศ สุภคิลก, 2520 : 53) และมีศักยภาพสูงกว่าการสื่อสารระหว่างบุคคลเนื่องจากความกว้างขวาง สามารถเข้าถึงได้ทุกหนทุกแห่งของประเทศ และเข้าถึงประชาชนจำนวนมากได้ในเวลาอันรวดเร็ว

พรภิรมณ์ เอี่ยมธรรม ได้กล่าวถึงบทบาททางการเมืองของหนังสือพิมพ์ที่สำคัญประการหนึ่ง คือการให้การรู้ทางการเมืองแก่ผู้อ่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศกำลังพัฒนาอย่างประเทศไทย เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่มิมีการศึกษาและความเข้าใจเกี่ยวกับการเมืองการปกครองอยู่ในระดับไม่สูงนัก ยึดมั่นอยู่กับค่านิยมและทัศนคติค่อนข้างเก่า ทำให้ไม่สามารถปรับตัวเองให้เข้ากับระบบการเมืองสมัยใหม่ได้ หนังสือพิมพ์จึงเข้ามามีบทบาทในส่วนนี้ โดยการเสนอข่าวคราวความเคลื่อนไหวของสังคม รวมทั้งการเสนอบทความและสารคดีอธิบายให้ประชาชนได้ตระหนักและเข้าใจถึงระบอบการปกครองสมัยใหม่ การให้การรู้ทางการเมืองของหนังสือพิมพ์นี้ แม้อาจจะไม่เห็นผลในระยะสั้น แต่จะมีผลในระยะยาว เพราะจะทำให้เกิดกระบวนการปรับตัวในสังคมของแต่ละบุคคล ทำให้ประชาชนรู้จักพัฒนาตนเองให้เข้ากับระบบการเมืองแบบใหม่ เข้าใจการกระทำของรัฐบาลและให้ความร่วมมือกับรัฐบาล เรียนรู้หน้าที่ของตนในฐานะสมาชิกหน่วยหนึ่งของสังคม มีผลให้การพัฒนาการปกครองระบอบประชาธิปไตยมีทางเป็นไปได้ (พรภิรมณ์ เอี่ยมธรรม, 2520 : 121)

โดยทั่วไปหนังสือพิมพ์ในระบอบประชาธิปไตยมีบทบาททางการเมืองที่สำคัญดังนี้

1. การกำหนดวาระ อันหมายถึง วาระในการประชุมต่าง ๆ ซึ่งกำหนดเอาไว้ตามลำดับความสำคัญหรือความเหมาะสมของประเด็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องโดยทั่วไปในด้านการศึกษาทางการเมือง โดยถือว่าหนังสือพิมพ์ทั้งหลายเป็นผู้กำหนดวาระการประชุมเกี่ยวกับปัญหาหรือประเด็นหัวข้อทางการเมืองเอาไว้ ประชาชนผู้รับข่าวสารเปรียบเสมือนผู้เข้าร่วมการประชุม จึงย่อมจะรับทราบปัญหาหรือประเด็นต่าง ๆ ตามที่กำหนดไว้ในวาระนั้น ผลที่ตามมาคือประชาชนจะคิดและปฏิบัติตามวาระที่หนังสือพิมพ์กำหนดไว้เช่นเดียวกับการประชุมทั่วไป (บุญเลิศ สุภคิลก, 2521 : 31-32)

2. ทาหน้าที่แถลงการณ์โดยเสนอข้อเท็จจริงต่าง ๆ เกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละวัน เตือนประชาชนเกี่ยวกับหน้าที่ของพลเมืองดี กระตุ้นความสนใจของประชาชนให้เข้าร่วมกิจกรรมของสาธารณชน

3. การชักจูงใจ ได้แก่ การเสนอเนื้อหาสาระที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อเปลี่ยนทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยม และพฤติกรรมของผู้อ่านหนังสือพิมพ์ โดยออกมาในรูปของบทวิเคราะห์ วิจารณ์ การแสดงความคิดเห็นต่อประเด็นใดประเด็นหนึ่ง (อนันต์ธนา อังกินันท์, 2531 : 274)

วิลเบอร์ ชรามม์ (Wilbur Schramm, 1964 : 16) กล่าวถึงหนังสือพิมพ์ในประเทศด้อยพัฒนาว่าเป็นสถาบันที่มีความสำคัญคือ เป็นกลไกสำคัญที่สามารถเชื่อมาให้เกิดความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในชาติ สร้างความมั่นใจ ความเชื่อมั่นในกลุ่มผู้นำและเป็นพลังให้ประเทศนั้น ๆ ก้าวไปสู่วิถีทางการเมืองแบบประชาธิปไตยได้เร็วขึ้น

ลิขิต ชีรเวคิน (2536 : 10) ได้กล่าวถึงบทบาทของหนังสือพิมพ์ในประเทศไทยไว้ดังต่อไปนี้คือ

1. หนังสือพิมพ์ในฐานะผู้วิพากษ์วิจารณ์ แสดงความคิดเห็น มีส่วนในการช่วยวิเคราะห์ปัญหาและเสนอแนะนโยบาย รวมทั้งการต่อต้านนโยบายหรือโครงการที่ไม่เหมาะสม ในส่วนนี้ หนังสือพิมพ์มีบทบาทที่สำคัญยิ่งในการดำเนินนโยบายของรัฐ นโยบายใหญ่ ๆ ที่สำคัญจะอยู่ในสายตาของหนังสือพิมพ์

2. หนังสือพิมพ์เป็นสถาบันที่ประชาชนพึ่งพาได้ในบางครั้งงานแง่ของการต่อสู้เพื่อความถูกต้องและความยุติธรรม เช่น กรณีการบริหารงานบกพร่องหรือการไร้อำนาจในทางผิด ๆ ของรัฐบาลหรือข้าราชการ หนังสือพิมพ์จะทำหน้าที่ท้วงติงหรือวิพากษ์วิจารณ์จนทำให้ประชาชนที่นิ่งเฉยเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์ด้วย

นอกจากนี้ เกษม ศิริสัมพันธ์ (เกษม ศิริสัมพันธ์ อ่างถึงาน อมรรักษาสัตย์ และคณะ, 2508 : 98-100) ได้กล่าวถึงบทบาทของหนังสือพิมพ์ในการพัฒนาทางการเมืองของประเทศกำลังพัฒนาเช่นไทยว่า หนังสือพิมพ์มีบทบาทในฐานะเป็นผู้สอนหรือผู้นำประชาชนให้เข้าจับบทบาททางการเมืองและปัญหาต่าง ๆ ในสังคม อีกทั้งในฐานะที่เป็นสถาบันสังคมของเอกชน หนังสือพิมพ์ยังต้องมีหน้าที่คอยควบคุมดูแลและกระตุ้นเตือนรัฐบาล หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลให้ปฏิบัติการณ์เป็นไปตามทำนองคลองธรรมอีกด้วย

2.2 แนวความคิดเกี่ยวกับนักศึกษากับการเมือง

ความสัมพันธ์ระหว่างนักศึกษากับการเมือง เป็นสิ่งที่มีลักษณะร่วมกันอยู่อย่างหนึ่ง คือ มีการเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา มีข้เป็นสิ่งที่คงที่ เนื่องจากเป็นที่ยอมรับกันว่า นักศึกษาเป็นผู้ที่ได้รับการศึกษาสูง และมีบทบาทอย่างสำคัญในการนำมาซึ่งความก้าวหน้าแก่ประเทศทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม อีกทั้งยังเป็นผู้นำซึ่งความเจริญทางด้านเทคโนโลยีและด้านวิชาการอันจำเป็นต่อสังคมสมัยใหม่ (สุจิต บุญบงการ, 2514 : 1) และมีความสนใจต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมอยู่ตลอดเวลา

บทบาทของนักศึกษาระดับมหาวิทยาลัยนั้น ได้แก่การศึกษาหาความรู้เพื่อประกอบอาชีพและไม่ควรเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับการเมืองโดยตรง แต่ตามสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้น นักศึกษาได้เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องทางการเมืองโดยตรงอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นประเทศตะวันตกที่มีเสถียรภาพทางการเมือง ประเทศสังคมนิยมคอมมิวนิสต์หรือประเทศโลกที่สาม

ในยุโรปสมัยก่อน นับตั้งแต่ได้มีการจัดตั้งสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาขึ้นมา นักศึกษาได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับความรุนแรงอันเกิดขึ้นจากการขัดแย้งระหว่างนักศึกษากับผู้บริหารงานของมหาวิทยาลัย นักศึกษากับชุมชน และนักศึกษากับการเมืองในระดับชาติอยู่เสมอมา

ในประเทศฝรั่งเศส การเคลื่อนไหวทางการเมืองของนักศึกษา ภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่สองได้นำไปสู่การจัดตั้งองค์การนักศึกษาแห่งชาติฝรั่งเศสขึ้น เพื่อแสดงความรู้สึกร่วมกันเกี่ยวกับสังคมและการเมือง นับเป็นโฉมหน้าใหม่ของนักศึกษาฝรั่งเศส เพราะก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 นักศึกษามักเป็นพวกผู้รู้ส่วนน้อยซึ่งมาจากครอบครัวชั้นสูงเท่านั้น องค์การนักศึกษาแห่งนี้ได้ประกาศหลักกรรมณูญขององค์การโดยมีสาระสำคัญดังนี้

1. นักศึกษาในฐานะคนงานผู้รู้ที่หนุ่มแน่น มีสิทธิและหน้าที่ในฐานะคนหนุ่มของประเทศ
2. นักศึกษาเป็นคนหนุ่มที่ควรมีสิทธิได้รับการพิจารณาเป็นพิเศษจากสังคมในแง่ของกายภาพ ความรู้ กำลังขวัญที่เหนือกว่าผู้อื่น
3. ในฐานะคนหนุ่ม นักศึกษามีหน้าที่จะปฏิบัติต่อคนหนุ่มในชาติและต่อคนหนุ่มของโลก
4. สิทธิและหน้าที่ของนักศึกษา ในฐานะของคนงาน มีสิทธิที่จะอยู่ในสภาพที่ดีที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ มีอิสระทั้งในด้านส่วนบุคคลและสังคม มีหน้าที่ที่จะแสดง แสวงหาใช้ความสามารถสูงสุดเท่าที่จะทำได้
5. ในฐานะเป็นผู้รู้ นักศึกษามีสิทธิที่จะชักจูง แนะนำสิ่งที่จะต้องแก่ประชาชน เหนือสิ่งอื่นใด จะต้องแผ่ขยาย และป้องกันสิ่งที่ถูกที่ควรหรือสังคมนอกทั้งช่วยกันพิทักษ์เสรีภาพจากผู้กดขี่ตามที่เห็นควร (Otto Klineberg and Others, 1979 : 283-285)

ในสหรัฐอเมริกา ระหว่างปี 1969 เกิดการเดินขบวนต่อต้านรัฐบาลเกี่ยวกับนโยบายสงครามในเวียดนามครั้งยิ่งใหญ่ของนักศึกษาในรัฐแคลิฟอร์เนีย อันประกอบด้วยมหาวิทยาลัยแห่งรัฐแคลิฟอร์เนีย เบคิลีย์ และมหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ด เป็นอาทิ

ในประเทศกำลังพัฒนา นักศึกษามหาวิทยาลัยเป็นพลังการเมืองที่สำคัญ เนื่องจากเป็นกลุ่มชนที่รวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมใด ๆ ได้โดยง่าย มีผลประโยชน์ และอยู่ภายใต้อิทธิพลของสิ่งเร้าหรือสิ่งแวดล้อมที่คล้ายคลึงกัน อีกทั้งการที่มีนักศึกษาจำนวนมาก ๆ มารวมกันอยู่ในมหาวิทยาลัย ทำให้เกิดความสะเทือนที่จะเผยแพร่ข่าวสาร และความคิดให้เข้าถึงนักศึกษา ลักษณะเช่นนี้เป็นผลให้การติดต่อสื่อสารเป็นไปได้อย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในการแสดงบทบาททางการเมืองได้เป็นอย่างดี ดังเห็นได้จากนักศึกษานในประเทศที่เคยเป็นอาณานิคมในเอเชียและแอฟริกา ได้มีบทบาทสำคัญยิ่งในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการกอบกู้เอกราชของชาติให้รอดพ้นจากจักรวรรดินิยมตะวันตกในอดีต (เสถียร เขยประทับ, 2516 : 5-13)

เอ็ดเวิร์ด ชิลส์ (Edward Shils) ได้แบ่งบทบาททางการเมืองของปัญญาชนรวมทั้งนักศึกษานในประเทศกำลังพัฒนาออกเป็น 3 ขั้นตอน โดยขั้นแรกเป็นยุคของการเริ่มต้นรับอิทธิพลรัฐธรรมนูญเสรีนิยมตะวันตกนับแต่ปี ค.ศ. 1920 เป็นต้นมา ขั้นที่สองเป็นยุคของชาตินิยม กลุ่มปัญญาชนที่เป็นนักศึกษานมหาวิทยาลัยเริ่มมีบทบาททางการเมืองอย่างมากแทนที่ปัญญาชนที่เป็นนักวิชาการอย่างในยุคแรก ส่วนขั้นสุดท้าย เป็นยุคของการต่อสู้กับรัฐบาลเผด็จการ ในยุคนี้กลุ่มนักศึกษานมหาวิทยาลัยยังมีบทบาททางการเมืองมากขึ้น (Edward Shils, 1971 : 255-273)

แฟรงค์ พินเนอร์ (Frank Pinner) เสนอความเห็นว่าเป็น "ชนชั้นนำส่วนเกิน" นักศึกษาจึงมีฐานะทางสังคมที่มีลักษณะแตกต่างจากกลุ่มอื่น ๆ ในข้อที่ว่า นักศึกษามักจะมีมูลเหตุจูงใจผลักดันพฤติกรรมที่มีลักษณะสองด้านคือ ความต้องการที่จะมีความแตกต่างทางสังคมกับการมีจิตใจเพื่อมวลชน และเพราะความแตกต่างทางสังคมจึงทำให้มีเอกลักษณ์ที่เด่นชัด นอกจากนั้นการที่สื่อสารมวลชนสมัยใหม่ก้าวหน้าไปมาก นักศึกษาจึงเป็นกลุ่มที่สามารถถูกปลุกกระดมได้ง่ายที่สุด การที่การเคลื่อนไหวของนักศึกษาจะมีผลมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับ (ก) การเป็นสมาชิกของชุมชนทางปัญญาของเขา ได้รับความเชื่อถือจากสาธารณชนมากน้อยเพียงใด และ (ข) ความสามารถของเขาในการเข้าร่วมเป็นพันธมิตรกับกลุ่มอื่นๆ ในสังคม ถ้านักศึกษาไม่สามารถอาศัยปัจจัยทั้งสอง

ประการมาเป็นประโยชน์ ใต้ นักศึกษาก็จะถอยหนีจากสาธารณกิจ และมักจะหันไปใช้ยุทธวิธีการข่มขู่และความรุนแรงแทน อย่างไรก็ตามก็ตีการเข้าร่วมเป็นพันธมิตรจัดว่าเป็นทรัพยากรทางการเมืองที่สามารถใช้ได้ผลมากกว่าวิธีการอื่น ๆ

(Frank Pinner, 1971 อ้างถึงใน ชัยอนันต์ สมุทวณิช และคณะ, 2529 : 20-21)

ขณะเดียวกัน ในการพัฒนาทางการเมืองนั้น ระบบการเมืองต้องเอื้ออำนวยต่อการเปลี่ยนแปลงหรือสามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมอยู่ตลอดเวลา นักศึกษาในฐานะผู้เข้าใจในกระบวนการเปลี่ยนแปลงของสังคม ใต้ศึกษาหรือได้รู้ได้เห็นจากสังคมจะเป็นผู้ช่วยชี้แนะ หรือผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมให้เป็นไปตามความคิดเห็นที่ตนเห็นว่าเหมาะสม ไม่ว่าในแง่ของการต่อสู้ เพื่อเปิดทางให้มวลชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง ตลอดจนการเป็นผู้นำการต่อสู้ เพื่อให้มีสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมทางการเมือง นักศึกษาในประเทศกำลังพัฒนา มีความต้องการแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระเสรีมากที่สุด และต้องการเข้ามามีส่วนผลักดันการเปลี่ยนแปลงสังคม โดยการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองเช่นเดียวกับเพื่อน ๆ ของตนในสังคมอื่น ๆ ที่นักศึกษาได้เรียนรู้มานั่นเอง (เอกกมล สายจันทร์, 2519 : 230-238)

นอกจากนี้ นักศึกษาได้รับการยอมรับจากสังคมว่า รู้อะไรดีกว่า เข้าใจปัญหาอะไรมากกว่า ดังนั้นกลุ่มสังคมอื่น ๆ จึงให้การสนับสนุนเป็นผู้นำ และเมื่อกลุ่มนักศึกษา เริ่มการเรียกร้องเปลี่ยนแปลง จึงมักสามารถกระตุ้นให้กลุ่มอื่น ๆ คล้อยตามและเข้าร่วมสนับสนุน (ระดม วงษ์น้อม, 2517 : 8-9)

อย่างไรก็ตาม สถาบันการศึกษาระดับสูงเช่นมหาวิทยาลัย มิได้เป็นเพียงสถาบันเดียวที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ทางการเมือง และความต้องการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนักศึกษาในมหาวิทยาลัย หากทว่ายังมีสถาบันสังคมอื่น ๆ ด้วย โดยเฉพาะสื่อมวลชน เช่น หนังสือพิมพ์ ใต้เข้ามาเป็นส่วนประกอบในการให้ความรู้ ความคิด และความเข้าใจทางการเมืองแก่นักศึกษาด้วย

2.3 แนวความคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ทางการเมือง

การเรียนรู้ทางการเมือง เป็นกระบวนการให้ความรู้และการเรียนรู้เกี่ยวกับการเมือง ซึ่งเริ่มตั้งแต่ระยะเริ่มต้นของชีวิตในครอบครัว ต่อเนื่องมาในสถาบันต่าง ๆ เช่น สถาบันศาสนา โรงเรียน สื่อมวลชน เป็นต้น (Victor Wiseman, 1966 : 64)

นักวิชาการชาวตะวันตกหลายท่านให้คำอธิบายเกี่ยวกับการเรียนรู้ทางการเมืองไว้ ดังนี้

เดวิด อีสตัน และแจ็ก เดนนิส (David Easton and Jack Dennis) ได้กล่าวถึงการเรียนรู้ทางการเมืองว่า เป็นกระบวนการที่ระบบการเมืองถ่ายทอดความรู้ ทักษะคติ บรรทัดฐาน ค่านิยมทางการเมืองจากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง ถ้าไม่มีกระบวนการถ่ายทอดสิ่งเหล่านี้แล้ว สมาชิกใหม่ของระบบการเมืองจะต้องแสวงหาแนวทางทางการเมืองใหม่อยู่ตลอดเวลา ซึ่งจะมีผลต่อการคงอยู่ของระบบการเมืองนั้น ๆ ดังนั้นการเรียนรู้ทางการเมืองจึงเป็นสิ่งที่ช่วยให้ระบบการเมืองแต่ละระบบอยู่ได้ (David Easton and Jack Dennis, 1969 : 7)

เจมส์ โคลแมน (James Coleman) ให้คำอธิบายถึงการเรียนรู้ทางการเมืองว่า เป็นกระบวนการที่บุคคลได้มาซึ่งทัศนคติต่อระบบการเมือง ต่อบทบาทของคนในระบบการเมืองรวมถึงการมีความรู้ ความรู้สึก และการมีความสำนึกในความสามารถทางการเมืองของตน (Gabriel Almond and James Coleman, 1960 : 26-33)

ริชาร์ด ดอร์สัน และเคนเน็ท พรูวิทท์ (Richard Dawson and Kenneth Prewitt) ได้เสนอว่า การเรียนรู้ทางการเมือง คือ กระบวนการที่พลเมืองบรรลุนิติภาวะทางการเมือง กล่าวคือ สามารถแสดงทรรศนะของตนเกี่ยวกับการเมืองได้ (Richard Dawson and Kenneth Prewitt, 1969 : 5-6)

เฟรด กรีนสไตน์ (Fred Greenstein) ได้ให้ความหมายทั้งงานวงแคบและวงกว้าง เกี่ยวกับการเรียนรู้ทางการเมือง ดังนี้ งานวงแคบ

Greenstein กล่าวว่า การเรียนรู้ทางการเมือง เป็นกระบวนการที่ชาวสาร การปลูกฝังค่านิยม ตลอดจนการให้ความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติต่าง ๆ ทาง การเมืองอย่างมีเจตนา อดผ่านองค์การหรือสถาบันที่มีความรับผิดชอบอย่างเป็นทางการ ในวงกว้าง Greenstein กล่าวว่า การเรียนรู้ทางการเมือง เป็น กระบวนการเรียนรู้ทั้งหมดที่เกี่ยวกับการเมืองที่เกิดขึ้นในทุกช่วงของชีวิตมนุษย์ไม่ว่า การเรียนรู้นั้นจะเป็นแบบทางการหรือไม่เป็นทางการ จะโดยเจตนาหรือไม่ เจตนาก็ตาม (Fred Greenstein, 1968 : 551-555)

ไมเคิล รัช และฟิลลิป แอลท์ทอพอ์ (Michael Rush and Phillip Althoff) ได้อธิบายว่า การเรียนรู้ทางการเมือง เป็นกระบวนการ ที่บุคคลได้รับความรู้ เกิดความคุ้นเคยกับระบบการเมือง ตลอดจนการมีปฏิกริยา หรือความรู้สึกต่อปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทางการเมือง (Michael Rush and Phillip Althoff, 1971 : 16)

ตามคานิยามของนักวิชาการที่กล่าวมานี้ อาจแบ่งการเรียนรู้ทางการ เมืองออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ การเรียนรู้ทางการเมืองโดยทางตรงที่เกิดจาก การตั้งใจสอน มีกำหนดระยะเวลา มีหลักสูตร วิธีการสอน และมีการวางแผน การสอนที่แน่นอน อันเป็นการเรียนรู้ทางการเมืองที่เกิดจากการสอนโดยตรงหรือ จากการปลูกฝังลัทธิ ส่วนการเรียนรู้ทางการเมืองอีกลักษณะหนึ่งคือ การเรียนรู้ ทางการเมืองโดยทางอ้อม เป็นการเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการ เช่น การเปิด รับสื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ การพูดคุยกับเพื่อน สนทนากับคนในครอบครัว เป็น อาทิ

ทั้งนี้การเรียนรู้ทางการเมืองโดยทางอ้อมนั้น เป็นการเรียนรู้เกี่ยวกับ สาระทางการเมือง และในการวิจัยเรื่องนี้ จะมุ่งให้ความสนใจกับการเรียนรู้ ทางการเมืองในลักษณะนี้ อดผ่านสื่อมวลชนประเภทหนังสือพิมพ์เป็นหลัก

2.4 แนวความคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง

การมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นเรื่องที่มีความสำคัญในระดับ ประชาธิปไตย ซึ่งสามารถแสดงออกในทุกด้านที่มีผลกระทบต่อส่วนรวม ไม่ว่าจะ

เป็นด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (วิสุทธิ ทรัพิแท่น, 2524 : 57-81) มีผู้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมืองไว้หลายนัยด้วยกัน ทั้งความหมายที่เป็นเรื่องของการแสดงออกทางการเมืองโดยเสรีหรือสมัครใจ และความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมืองแบบถูกระดม (Sidney Verba, Norman H. Nie and Jae-On Kim, 1971 : 41-43)

นรนิติ เศรษฐบุตร อธิบายการมีส่วนร่วมทางการเมืองว่า คือการปฏิบัติการในลักษณะใด ๆ ก็ได้ แต่ด้วยความเต็มใจ เพื่อให้ผลที่เกิดขึ้นมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบาย การนำนโยบายไปปฏิบัติ และการเลือกผู้นำของรัฐ (นรนิติ เศรษฐบุตร, 2528 : 889-901)

ไมรอน ไวเนอร์ (Myron Weiner) ได้เสนอความเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองไว้ว่า เป็นการปฏิบัติการโดยสมัครใจ ไม่ว่าจะ เป็นผลสำเร็จหรือไม่ มีการจัดองค์การหรือไม่ เกิดขึ้นเป็นครั้งคราวหรือต่อเนื่อง จะใช้วิธีการที่ถูกต้องยอมรับกันหรือไม่ก็ตาม ที่มุ่งจะมีอิทธิพลต่อการเลือกนโยบายสาธารณะ การบริหารนโยบายสาธารณะและการเลือกผู้นำทางการเมืองตั้งแต่ระดับท้องถิ่นจนถึงระดับชาติ (Myron Weiner, 1971 : 164)

แซมมวล ฮันติงตัน และจอร์จ โดมิงเกซ (Samuel Huntington and Jorge Dominguez) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองคือ กิจกรรมหรือการกระทำของประชาชนที่ต้องการมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของรัฐบาล เช่น การเลือกตั้ง การร่วมในการรณรงค์หาเสียง การรวมตัวกันเพื่อรณรงค์หรือกดดันรัฐบาล การประท้วง โดยกิจกรรมหรือการกระทำนั้นอาจถูกต้องหรือไม่ถูกต้องตามกฎหมาย ใช้กำลังหรือไม่ใช้กำลัง สำเร็จหรือล้มเหลว สมัครใจหรือไม่สมัครใจ (Samuel Huntington and Jorge Dominguez, 1977)

ในทางตรงกันข้าม จีโรเพรย์ โรเบิร์ตส์ (Geoffrey Roberts) เห็นว่าการมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นกิจกรรมโดยสมัครใจของแต่ละบุคคล เช่น การลงคะแนนเสียง การเป็นสมาชิกพรรคการเมือง และการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองต่าง ๆ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ (Geoffrey Roberts, 1971 : 145)

ฮูเบิร์ต แม็คคอสกี (Hubert McClosky) ได้เสนอความคิดเห็นว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองคือ กิจกรรมต่าง ๆ โดยสมัครใจ ซึ่งสมาชิกในสังคมมีส่วนร่วมโดยตรงหรือโดยอ้อมในการเลือกผู้ปกครองประเทศ การกำหนดนโยบายสาธารณะ การลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง การติดตามข่าวสาร การอภิปราย การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การเข้าร่วมประชุม การบริจาคเงินและการติดต่อกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ลักษณะความกระตือรือร้นของการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง พิจารณาได้จากการสมัครเป็นสมาชิกพรรคการเมืองอย่างเป็นทางการ การลงคะแนนเสียงตามบัญชี การเขียนและกล่าวสุนทรพจน์ การรณรงค์หาเสียง การแข่งขันกันเป็นเจ้าหน้าที่พรรค แต่ไม่รวมถึงกิจกรรมที่ไม่สมัครใจ เช่น การเสียภาษี การเป็นทหาร และหน้าที่ด้านตุลาการ (Hubert McClosky, 1968 : 252)

จากความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นว่าการมีส่วนร่วมทางการเมือง มีลักษณะแตกต่างกันออกไปตามระบบการเมือง 2 ระบบ คือ ระบบการเมืองแบบประชาธิปไตย และระบบการเมืองแบบเผด็จการ สำหรับในงานวิจัยนี้จะยึดถือแนวความคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบบประชาธิปไตยเป็นหลัก กล่าวคือ เป็นการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของนักศึกษาโดยสมัครใจในรูปแบบที่ถูกต้องอันได้แก่ การแสดงความคิดเห็น การอภิปรายทางการเมือง การฟังการปราศรัยหาเสียงไปจนถึงการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของนักศึกษาลักษณะดังกล่าว จัดได้ว่าเป็นสิ่งที่ส่งเสริมให้ระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยพัฒนา และทำให้ผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครองได้มีโอกาสสื่อสารซึ่งกันและกัน

2.5 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาครั้งนี้มีอยู่หลายเรื่องด้วยกัน ซึ่งพอจะแบ่งออกได้เป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มศึกษาเรื่องนักศึกษากับการเมือง

1.1 สุจิต บุญบงการ (2514) ศึกษาเปรียบเทียบทัศนคติทาง

การเมืองของนิสิตนักศึกษา 3 สาขา คือ นักศึกษาทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี นักศึกษาทางด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ และนักศึกษาทางด้านรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ กลุ่มตัวอย่างคือนิสิตนักศึกษาปีสุดท้ายของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ผลการวิจัยพบว่า นิสิตนักศึกษาโดยส่วนรวมมีความสนใจทางการเมืองพอสมควร แต่ส่วนใหญ่มองยังมีความนิ่งเฉยทางการเมือง นักศึกษาทางด้านรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์มีความสนใจและมีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่านักศึกษาด้านอื่น ๆ

สรุปตั้งสมมติฐานว่า มหาวิทยาลัยและสถาบันการศึกษาทั่วไปควรเป็นสถาบันที่ปล้ำล้างค่านิยมทัศนคติเก่า ๆ ตลอดจนวิธีดำรงชีวิตตามจารีตประเพณี แต่ผลการวิจัยปรากฏว่าอิทธิพลจากการเรียนรู้ทางสังคมที่ได้รับมาจากสถาบันสังคมชั้นต้นคือ ครอบครัวและอื่น ๆ ยังมีส่วนกำหนดทัศนคติ ค่านิยมของนิสิตนักศึกษาอยู่มาก แม้จะเข้ามาอยู่ในสถาบันการศึกษาถึง 3 ปีแล้วก็ตาม

1.2 กิตติ อมตชีวิน (2522 : ก-จ) ศึกษา "การเรียนรู้ทางการเมืองในลัทธิประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นประถมศึกษา : ศึกษาทดลองนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4" การเรียนรู้ทางการเมืองที่นำมาศึกษาได้แก่ การเรียนรู้ด้านความรู้และด้านทัศนคติทางการเมืองในลัทธิประชาธิปไตย กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ศึกษาคือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ก (กลุ่มทดลอง) จำนวน 25 คน สอนด้วยบทเรียนลัทธิประชาธิปไตย และนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ค (กลุ่มควบคุม) จำนวน 25 คน ซึ่งสอนด้วยบทเรียนตามปกติ ประจำปีการศึกษา 2520-2521 ของโรงเรียนวัดสุทธิสะอาด แขวงสามวาตะวันออก เขตมีนบุรี กรุงเทพมหานคร

ในผลการวิจัยนั้น กิตติพบว่าโรงเรียนระดับประถมศึกษาสามารถถ่ายทอดการเรียนรู้ทางการเมืองโดยตรงได้ โดยเฉพาะการเรียนรู้ด้านความรู้ทางการเมืองในลัทธิประชาธิปไตย ส่วนการเรียนรู้ด้านทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตยนั้นพบว่า ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงทัศนคติทางการเมืองให้เป็นประชาธิปไตยเพิ่มขึ้นได้

1.3 งานวิจัยของสายทิพย์ สุคติพันธ์ (2524 : ข-ค) เรื่อง "การเรียนรู้ทางการเมืองของเยาวชนไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีนักเรียนระดับ

มัธยมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร" ได้ศึกษาการเรียนรู้ทางการเมืองของเยาวชนที่เป็นนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร ในแง่ของความสนใจทางการเมือง ความรู้สึกมีประสิทธิภาพทางการเมือง ความไว้วางใจทางการเมือง และความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่ของรัฐบาล ตัวแปรที่นำมาศึกษาคือ เพศ ระดับชั้นเรียนหรืออายุ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและฐานะทางเศรษฐกิจ-สังคมของครอบครัว กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ศึกษาได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 2 3 4 และ 5 จำนวน 779 คน จากโรงเรียนในเขตกรุงเทพมหานครปี 2523 ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนระดับมัธยมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานครโดยเฉลี่ยมีระดับความสนใจทางการเมืองค่อนข้างต่ำ มีระดับความรู้สึกมีประสิทธิภาพทางการเมืองค่อนข้างสูง มีความไว้วางใจทางการเมืองในระดับปานกลาง

1.4 งานวิจัยของสนธิ จรอนันต์ (2523 : ข-ค) เรื่อง "การอบรมและการเรียนรู้ทางการเมืองของนักเรียนนายเรือไทย" ได้ศึกษาทัศนคติทางการเมืองและวัฒนธรรมทางการเมืองของนักเรียนนายเรือ อันเกิดจากกระบวนการอบรมและการเรียนรู้ทางการเมืองที่เป็นอยู่ในปัจจุบันว่าเป็นไปในรูปแบบใด เป็นอุปสรรคหรือเอื้ออำนวยต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย ตัวแปรที่นำมาพิจารณาในการศึกษาคือ ระดับการศึกษา อาชีพของบิดา ภูมิลำเนา และฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว

ผลการศึกษาทัศนคติทางการเมืองของนักเรียนนายเรือประจำปีการศึกษา 2521 ตั้งแต่ชั้นปี 1 ถึงชั้นปี 4 จำนวน 513 คน สนธิพบว่า นักเรียนนายเรือมีทัศนคติทางการเมืองทั้งแบบอำนาจนิยมและประชาธิปไตยรวมอยู่ในคนเดียวกัน แต่มีความร้นิยมเอียงไปทางอำนาจนิยมมากกว่าประชาธิปไตย กล่าวคือ นักเรียนนายเรือร้อยละ 62.77 มีทัศนคติทางการเมืองที่เป็นแบบอำนาจนิยมอยู่ในระดับสูง และในขณะที่เดียวกันมีทัศนคติทางการเมืองที่เป็นแบบประชาธิปไตยอยู่ในระดับสูงถึงร้อยละ 52.59 ด้วย ระดับการศึกษา อาชีพของบิดา และภูมิลำเนาไม่ก่อให้เกิดความแตกต่างกันในทัศนคติทางการเมืองของนักเรียนนายเรือ ในส่วนที่เกี่ยวกับฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว พบว่า นักเรียนนายเรือที่มีฐานะปานกลางลงมา มีทัศนคติที่ร้นิยมเอียงในทางอำนาจนิยมสูงกว่านักเรียนนายเรือที่มี

ฐานะสูง แสดงว่าฐานะทางเศรษฐกิจมีความสัมพันธ์กับทัศนคติทางการเมืองของนักเรียนนายเรือ

1.5 พรรศนีย์ บัจจุสานนท์ (2519 : ข-ค) ศึกษา "การเรียนรู้ทางการเมืองของนักเรียนนายร้อยทหารบกไทย" และพบว่า นักเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้าส่วนใหญ่มิทัศนคติทางการเมืองที่เป็นเผด็จการมากกว่าทัศนคติที่เป็นประชาธิปไตย เนื่องจากการเรียนรู้หรืออีกนัยหนึ่งวัฒนธรรมทางการเมืองภายในโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้านั่นเอง

1.6 การวิจัยของ ไกรวูธ จิระบุตร (2519 : ง-ฉ) เรื่อง "ทัศนคติทางการเมืองของนิสิตนักศึกษาไทย" พบว่า นิสิตนักศึกษาส่วนใหญ่มิทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตย มีความสำนึก มีความกระตือรือร้น สนใจในการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง

1.7 งานวิจัยของ ดีน จารอส (Dean Jaros, 1973 : 113-120) เรื่อง "Socialization to Politics." ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนักศึกษา พบว่านักศึกษามีความสนใจการเมืองและเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองมากกว่าบุคคลในวัยเดียวกันที่มีได้เป็นนักศึกษา

1.8 งานวิจัยของ แกรี ฟิลด์ (Gary Field, 1964 : 103) เรื่อง "Political Involvement and Political Orientations of Turkish Law Students." ได้ศึกษาความสนใจทางการเมืองของนักศึกษา พบว่า เพศหญิงมีความรู้เกี่ยวกับการเมือง มีความสนใจการเมือง และเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองน้อยกว่าเพศชาย

1.9 งานวิจัยของ อลัน กัสกิน (Alan Guskin, 1964 : 47) เรื่อง "Changing Values of Thai College Students." ได้ตั้งคำถามถามนักศึกษาไทยว่า อะไรจะเป็นสิ่งที่ทำให้นักศึกษามีความพึงพอใจมากที่สุดในอนาคต ผลปรากฏว่า นักศึกษาเพศชายร้อยละ 53.9 และนักศึกษาเพศหญิงร้อยละ 43.8 เลือกตอบว่าเป็น การเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมของบ้านเมือง

1.10 งานวิจัยของ เม็ททา สเปนเซอร์ (Metta Spencer, 1967 : 358) เรื่อง "Professional Scientific and Intellectual Students in India." ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสาขาวิชากับความสนใจทางการเมืองของนักศึกษา พบว่านักศึกษาทางสังคมศาสตร์ กฎหมาย และมนุษยศาสตร์มีความสนใจการเมืองมากกว่านักศึกษาทางวิทยาศาสตร์ ธรรมชาติและวิทยาศาสตร์ประยุกต์

1.11 แฟรงค์ โบนิลลา และไมรอน กลาเซอร์ (Frank Bonilla and Myron Glazer, 1968 อ้างถึงใน ชงชัย วงศ์ชัยสุวรรณ, 2525 : 21) ทำการวิจัยเรื่อง "Student Politics in Chile." และพบว่านักศึกษาที่เป็นแกนนำในกิจกรรมทางการเมืองในประเทศกำลังพัฒนา มีลักษณะใกล้เคียงกับนักศึกษานในประเทศเสรีนิยมที่พัฒนาแล้วคือ มีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมค่อนข้างดี ส่วนนักศึกษาอื่น ๆ ที่เป็นผู้ตามนั้นมีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมไม่แตกต่างไปจากผู้นำมากนัก แต่ด้อยกว่าในภาวะการเป็นผู้นำและบุคลิกภาพที่เข้มแข็ง นักศึกษาที่มาจากครอบครัวที่กำลังเปลี่ยนสถานภาพทางสังคมในทางสูงขึ้น มีความตื่นตัวทางการเมืองสูงกว่านักศึกษาที่มาจากครอบครัวที่มีสถานภาพทางสังคมสูงอยู่แล้ว

2. กลุ่มศึกษาเรื่องครูและประชาชนกับการเมือง

2.1 เสน่ห์ นนทะโชติ (2524 : ข-ค) ได้ศึกษาแบบแผนของการสื่อสารทางการเมือง และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในชุมชนชนบท ตลอดจนวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการสื่อสารทางการเมืองกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนในชุมชนชนบทโดยเฉลี่ยมีระดับการสื่อสารทางการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมืองค่อนข้างต่ำ และประชาชนในชุมชนชนบทที่มีระดับการสื่อสารทางการเมืองสูงกว่า มีแนวโน้มที่จะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับสูงกว่าประชาชนที่มีระดับการสื่อสารทางการเมืองต่ำกว่า

2.2 งานวิจัยของปรีชา ตงมณี (2520 : ง-ฉ) เรื่อง "ทัศนคติของครูประถมศึกษามีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับบอบประชาธิปไตย :

ศึกษาเฉพาะกรณีครูประถมศึกษานในจังหวัดสมุทรสาคร" ใต้วิเคราะห์และเปรียบเทียบทัศนคติในการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยได้แก่ ความรู้ ความเข้าใจ ความสำนึก ความสนใจในการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย กลุ่มตัวอย่างคือครูประถมศึกษา ชายหญิงอายุ 19-33 ปี และ 34-50 ปี วุฒิตั้งแต่อนุปริญญาขึ้นไปที่กำลังทำการสอนอยู่ในจังหวัดสมุทรสาคร จำนวน 708 คน ผลการวิจัยปรากฏว่า ครูประถมศึกษาชายหญิงมีความรู้ความเข้าใจในการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยดี มีความสำนึก ความสนใจในการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยน้อย อย่างไรก็ตามก็ดี ครูประถมศึกษาชายมีความสำนึกความสนใจมากกว่าครูประถมศึกษาหญิง

3. กลุ่มศึกษาเรื่องสื่อมวลชนกับการเมือง

3.1 อาพล สิงหกรวินท์ และสวัสดิ์ กฤตราชดันทน์ (2516 : 62-68) วิจัย "ความตื่นตัวทางการเมืองกับการสื่อสาร" ของประชาชนในอำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา และในอำเภอบุพพัรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด ผลปรากฏว่า สื่อมวลชนมีอิทธิพลน้อยในการกระตุ้นให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง

3.2 พงษ์ศรี บุญสุวรรณ (2532 : ข) ศึกษา "การเปิดรับข่าวสารการเมืองกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนักศึกษาวิทยาลัยครูนคร - สวรรค์" และพบว่า นักศึกษากลุ่มที่เปิดรับข่าวสารมากเปิดรับข่าวจากวิทยุ โทรทัศน์และหนังสือพิมพ์มากกว่านิตยสาร ข่าวที่เปิดรับมากได้แก่ ข่าวเกี่ยวกับสถานการณ์บ้านเมือง นักศึกษากลุ่มที่เปิดรับข่าวสารน้อยเปิดรับข่าวจากนิตยสารมากกว่าสื่อชนิดอื่น ข่าวที่เปิดรับมากได้แก่ ข่าวเกี่ยวกับบุคคล องค์กรและสถาบันการเมือง ส่วนนักศึกษากลุ่มที่มีส่วนร่วมทางการเมืองมาก ร่วมกิจกรรมการชักชวนผู้อื่นไปใช้สิทธิเลือกตั้งมากที่สุด ร่วมกิจกรรมการแสดงความคิดเห็นและอภิปรายทางการเมืองน้อยที่สุด นักศึกษากลุ่มที่มีส่วนร่วมทางการเมืองน้อย ร่วมกิจกรรมการให้ข่าวสารแก่ผู้นำทางการเมืองมากที่สุด ร่วมกิจกรรมการฟังคำอภิปรายทางการเมืองน้อยที่สุด

สำหรับนักศึกษาชายและหญิงนั้น เปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชนไม่แตกต่างกันทุกรายการหัวข้อข่าว นักศึกษาทั้งสองเพศร่วมกิจกรรมทางการเมืองแตกต่างกันเพียงกิจกรรมเดียว ได้แก่ การร่วมประชุมทางการเมือง นักศึกษาระดับอนุปริญญาและปริญญา เปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับการทำงานของรัฐบาลและข่าวเกี่ยวกับบุคคล องค์กร และสถาบันการเมืองจากวิทยุแตกต่างกัน นักศึกษาทั้งสองระดับร่วมกิจกรรมทางการเมืองแตกต่างกันเพียงกิจกรรมเดียว ได้แก่ การลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง นักศึกษาโปรแกรมวิชาเอกสังคมศาสตร์และวิทยาศาสตร์ เปิดรับข่าวสารการเมืองจากสื่อมวลชนไม่แตกต่างกันทุกรายการหัวข้อข่าว นักศึกษาทั้งสองโปรแกรมวิชาเอกร่วมกิจกรรมทางการเมืองแตกต่างกันเพียงกิจกรรมเดียว ได้แก่ การทำงานเพื่อสังคมร่วมกับบุคคลอื่น การเปิดรับข่าวสารการเมืองจากสื่อมวลชนกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองมีความสัมพันธ์กันค่อนข้างต่ำ ค่าสัมประสิทธิ์คอนตินเจนซี มีค่าอยู่ระหว่าง .0564 ถึง .3215

3.3 ซี.แอทกิน และบี.กรีนเบิร์ก (C. Atkin and B. Greenberg, 1974, Cited by James Danowski and Neal Cutler, 1977) ศึกษาเรื่อง "Mass Communication and Political Socialization." และพบว่า การสื่อสารมวลชนเป็นตัวการที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ทางการเมืองแก่คนหนุ่มสาวอย่างมีนัยสำคัญ

4. กลุ่มศึกษาเรื่องหนังสือพิมพ์กับการเมือง

4.1 งานวิจัยของฉัตรกุล ชื่นสุวรรณกุล (2529 : ง-ฉ) เรื่อง "ประสิทธิผลของการใช้หนังสือพิมพ์เป็นตัวการให้เกิดการเรียนรู้ทางการเมือง : ศึกษากรณีเทศบาลนครเชียงใหม่" ได้ทดลองศึกษาถึงประสิทธิผลของการใช้หนังสือพิมพ์ เป็นตัวการให้เกิดการเรียนรู้ทางการเมือง โดยสำรวจกลุ่มตัวอย่างจากสมาชิกหนังสือพิมพ์ "ไทยนิวส์" ในเทศบาลนครเชียงใหม่ จำนวน 211 คน ผลการวิจัยพบว่า หนังสือพิมพ์มีบทบาทสูงในการให้ความรู้ความเข้าใจทางการเมืองแก่ประชาชน โดยในช่วงระยะเวลาของการวิจัยประชาชนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมีระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเทศบาลสูงขึ้น

4.2 งานวิจัยของ พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว (2526 : 78-79) เรื่อง "ข่าวสารการเมืองของคนไทย" ได้ศึกษาหนังสือพิมพ์ในฐานะเป็นตัวการสำคัญในการให้ข่าวสารทางการเมืองแก่ประชาชน ผลการวิจัยพบว่า สื่อมวลชนที่เป็นช่องทางของการให้ข่าวสารและความรู้ทางการเมืองจากมากไปหาน้อยคือ หนังสือพิมพ์ การพูดคุยสนทนาการเมือง และวิทยุโทรทัศน์ เมื่อพิจารณาตามประเภทของผู้ที่มีข่าวสารการเมืองสูงต่ำแล้ว ผู้มีข่าวสารทางการเมืองสูงจะสนใจในการรับข่าวสารจากหนังสือพิมพ์สูงสุด รองลงไปคือ การสนทนา และวิทยุโทรทัศน์ตามลำดับ บัณฑิตด้านการศึกษาและฐานะทางเศรษฐกิจเป็นปัจจัยสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง ที่ทำให้บุคคลมีความรู้ทางการเมืองดีขึ้น และมีความสนใจติดตามข่าวสารทางการเมือง

โดยสรุปแล้ว การวิจัยทั้งหมดที่กล่าวมา อาจแบ่งออกได้เป็นสองแนวทางคือ แนวทางแรกเป็นการศึกษาถึงสถาบันการศึกษากับการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนักเรียน นักศึกษาไทย เช่น งานวิจัยของสุจิต บุญบงการ กิตติ อมตชีวิน สายทิพย์ สุกติพันธ์ สนิท จรอนันต์ ทรรชนี บัณฑิตสาขา บริหาร ติงมณี ไกรวูธ จิระบุตร Alan Guskin เป็นต้น ส่วนแนวทางที่สองเป็นการศึกษาเกี่ยวกับการสื่อสารกับการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมทางการเมือง เช่น งานวิจัยของเสน่ห์ นนทะโชติ อาพล สิงหกรวินท์ พงษ์ศรี บุญสุวรรณ ฉัตรกุล ชื่นสุวรรณกุล พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว C. Atkin and B Greenberg เป็นอาทิ

จะเห็นว่า แนวทางการศึกษาทั้งสองนี้มีได้ศึกษาการสื่อสารกับการเรียนรู้ทางการเมืองและการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองให้ครอบคลุมครบถ้วน โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์ที่เป็นสื่อมวลชนที่น่าเสนอเนื้อหาข่าวสารทางการเมืองได้ละเอียดลึกซึ้งมากกว่าสื่อประเภทอื่น สมควรที่จะได้รับการหยิบยกขึ้นมาเป็นหน่วยหนึ่งในการวิจัยว่า ได้เป็นตัวการที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ทางการเมืองแก่นิสิตนักศึกษาไทยหรือไม่ ถ้าหากหนังสือพิมพ์เป็นตัวการเช่นนั้นแล้วสมควรที่จะศึกษาต่อไปว่า การเรียนรู้ทางการเมืองที่ได้จากข่าวสารข้อมูลในหนังสือพิมพ์ทำให้นิสิตนักศึกษาไทยเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง และมีทัศนคติทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยแตกต่างกันหรือไม่